

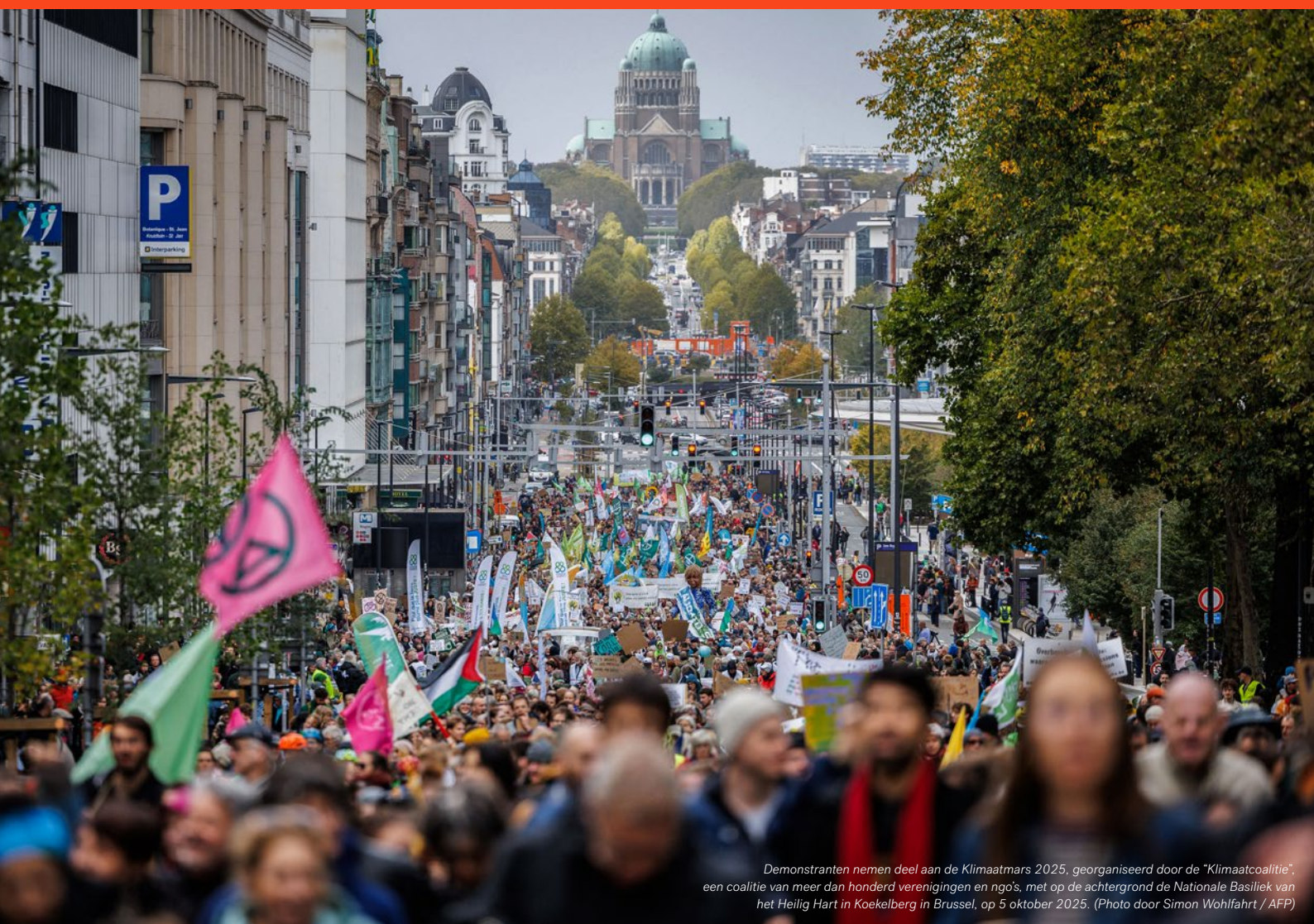
THE OBSERVATORY
for the Protection of
Human Rights Defenders

LIGA VOOR
MENSEN
RECHTEN

**LIGUE
DES DROITS
HUMAINS**

België : Vrijheid van vereniging in gevaar

Wanneer Arizona zich laat inspireren
door Frankrijk

Demonstranten nemen deel aan de Klimaatmars 2025, georganiseerd door de "Klimaatcoalitie", een coalitie van meer dan honderd verenigingen en ngo's, met op de achtergrond de Nationale Basiliek van het Heilig Hart in Koekelberg in Brussel, op 5 oktober 2025. (Photo door Simon Wohlfahrt / AFP)

FIDH INTERNATIONAL
FEDERATION FOR
HUMAN RIGHTS

OMCT
SOS-Torture Network

Oktober 2026

Meikyoku
toe

THE OBSERVATORY
for the Protection of
Human Rights Defenders

LIGA VOOR
MENSEN
RECHTEN

**LIGUE
DES DROITS
HUMAINS**

België : Vrijheid van vereniging in gevaar

Wanneer Arizona zich laat inspireren
door Frankrijk

Dit document is tot stand gekomen met steun van de Europese Unie (EU). De inhoud van deze publicatie valt uitsluitend onder de verantwoordelijkheid van FIDH en OMCT en kan op geen enkele wijze worden beschouwd als een weerspiegeling van de standpunten van de EU.

**Gefinancierd door
de Europese Unie**

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER:

Alexis Deswaef, Stéphanie David, Joke Blockx, Sibylle Gioe

AUTEUR:

Maria Lesire-Schweitzer

BIJDRAGERS:

Elena Crespi, Manuel Lambert, Fien De Meyer, Hugo Gabbero, Chloé Huynh, Olivia Ekobe, Mehrzad Nezhadahmadi

VERTALER:

Anne Withers

DESIGN:

FIDH/Noam Le Pottier

DÉPÔT LÉGAL:

Octobre 2026

FIDH (Nederlandse uitgave) En cours d'attribution

Fichier informatique conforme à la loi du 6 janvier 1978 (Déclaration N°330 675)

Inhoud

1. Inleiding	5
2. De toenemende vijandigheid van de overheid tegenover het maatschappelijke middenveld	8
3. Wetgeving om verenigingen te muilkorven	10
4. Financiële vergelding tegen afwijkende meningen	15
5. De geleidelijke afbouw van ruimte voor dialoog	20
6. Conclusies en aanbevelingen	21

1. Inleiding

In februari 2025 werd in België een nieuwe federale regering gevormd uit de zogenaamde “Arizona”-coalitie, verwijzend naar de vlag van de Amerikaanse staat, die dezelfde kleuren heeft als de verschillende partijen waaruit de regering bestaat.¹ Meteen na haar vorming, kondigde de regering van Bart De Wever aan dat ze de controlemiddelen ten aanzien van het maatschappelijk middenveld wilde versterken, aan de hand van maatregelen die grotendeels overeenkomen met bestaande maatregelen uit buurland Frankrijk. Met name het voorontwerp van de “Wet Quintin”, vernoemd naar de initiatiefnemer en minister van Binnenlandse Zaken Bernard Quintin, lijkt erg op de Franse “wet tegen separatisme” die in 2021 werd aangenomen. Deze wet maakte de weg vrij voor een toename van het aantal ontbindingen van verenigingen en collectieven door de uitvoerende macht.

De ervaring in Frankrijk werpt een licht op de structurele gevolgen die dergelijke politieke en normatieve evoluties kunnen teweegbrengen op de uitoefening van publieke vrijheden. In september 2025 publiceerde het Waarnemingscentrum voor de bescherming van de mensenrechtenverdedigers (*L’Observatoire pour la protection des défenseur-es des droits humains*, hierna ‘het Waarnemingscentrum’), een partnerschap tussen de Internationale Federatie voor de Mensenrechten (FIDH) en de Wereldorganisatie tegen Marteling (OMCT), in samenwerking met haar lidorganisatie in Frankrijk, de *Ligue des droits de l’homme* (LDH), een rapport² dat de beperkingen op de vrijheid van vereniging en de vrijheid van betoging in Frankrijk in kaart brengt. Een van de belangrijkste bevindingen van dat rapport was dat er een aanzienlijke afname van de vrijheid van vereniging optreedt door de toenemende vijandigheid van de overheid ten opzichte van het maatschappelijk middenveld. Dat vertaalt zich zowel in nieuwe wetgeving die de uitoefening van deze vrijheid beperkt, in beperkingen voor verenigingen in de toegang tot overheidsfinanciering en in de afbouw van ruimte voor institutionele dialoog met verenigingen.

Hoewel ze niet allemaal even gevorderd zijn en deel uitmaken van een afzonderlijke politieke en institutionele context, kunnen gelijkaardige tendensen in België worden waargenomen. Die convergentie vraagt om bijzondere waakzaamheid. Uit het onderzoek van het Waarnemingscentrum in Frankrijk blijkt dat maatregelen die als eenmalig of gericht worden voorgesteld blijvende negatieve gevolgen kunnen hebben op het gehele maatschappelijk middenveld, waardoor er een klimaat van wantrouwen ontstaat dat bijdraagt aan de uitholling van het democratische kader en de rechtsstaat.

In juni 2025 luidde het Federaal Instituut voor de bescherming en de bevordering van de Rechten van de Mens (FIRM) de alarmbel dat “mensen in België steeds minder ruimte krijgen om zich vrij te uiten, te betogen en zich maatschappelijk te engageren”³. Hoewel 2025 een belangrijke stap lijkt te zijn geweest in de intensivering van de aanvallen op de vrijheid van vereniging, was de inkrimping van de civiele ruimte al meerdere jaren aan de gang. Al in 2024 publiceerde het FIRM een studie over de toestand van mensenrechtenverdedigers in 2022 en 2023, waarin duidelijk werd gemaakt dat er sinds 2020 meer bedreigingen aan en druk op organisaties uit het maatschappelijk middenveld zijn. In 2021 classificeerde de CIVICUS Monitor⁴ België al als een van de landen waar de civiele ruimte “vernauid” is, terwijl die voorheen als “open” werd beschouwd. Die achteruitgang wordt met name

¹ De N-VA (de Vlaamse nationalist), de MR (de Franstalige liberalen), Vooruit (de Vlaamse socialist), CD&V (Christendemocraten) en Les Engagés (centrum).

² *L’Observatoire pour la protection des défenseur-es des droits humains* [Waarnemingscentrum voor de bescherming van de mensenrechtenverdedigers] en la *Ligue des droits de l’Homme* [Liga voor de Rechten van de Mens] (2025), *France : démocratie en décrochage. Entraves à l’exercice des libertés associatives et de la liberté de manifester*. [Frankrijk: de democratie in verval. Belemmeringen op de uitoefening van de vrijheid van vereniging en de vrijheid van demonstratie.] Online: https://www.fidh.org/IMG/pdf/20250916_fidh_rapport-obs-france_fr_v7.pdf

³ Bericht van het Federaal Instituut voor de bescherming en de bevordering van de Rechten van de Mens (FIRM), “FIRM luidt de alarmbel in zijn jaarverslag: het recht op betogen onder druk”, 16 juni 2025, online: <https://www.institutfederaaldroitshumains.be/nl/firm-luidt-de-alarmbel-in-zijn-jaarverslag-het-recht-op-betogen-onder-druk> [geraadpleegd op 8 juli 2026].

⁴ De CIVICUS Monitor is een onderzoeksinstrument dat gegevens biedt over de maatschappelijke situatie en burgerlijke vrijheden in 196 landen. Op basis van gegevens uit het maatschappelijk middenveld en onafhankelijke evaluaties wordt de civiele ruimte van een land als ‘open’, ‘vernauid’, ‘belemmerd’, ‘onderdrukt’ of ‘gesloten’ geclassificeerd. Online beschikbaar op: <https://monitor.civicus.org/>

verklaard door een toename van aanvallen op de vrijheid van betoging, gekenmerkt door toenemend geweld van de ordehandhaving, die bijdragen aan de belemmering van de vrijheid van vereniging.⁵

De ontwikkelingen in België maken ook deel uit van een bredere beweging van inkrimping van civiele ruimte op regionaal niveau. Overal in Europa is er een tendens in de richting van een achteruitgang van de democratie en het in vraag stellen van de legitimiteit van de checks-and-balances, gekenmerkt door toenemende beperkingen op de vrijheid van meningsuiting, de vrijheid van vereniging en de vrijheid van vreedzame vergadering.

© Sophie Hugon / Hans Lucas / Hans Lucas via AFP

Een man met een bordje met de tekst 'Arizona' tijdens de betoging van de culturele sector in Brussel, België, op 26 november 2025. Bijeenkomst van de culturele sector op de derde en laatste dag van de sectoroverschrijdende nationale staking. Vakbonden en werknemers komen bijeen om hun ontevredenheid te uiten over de maatregelen van de regering van Arizona..

Wie zijn de mensenrechtenverdedigers?

De term “mensenrechtenverdediger” slaat op elke persoon of groep die individueel of in samenwerking met anderen vreedzaam handelt in naam van individuen of groepen om de mensenrechten en fundamentele vrijheden zoals erkend in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en gewaarborgd door verschillende internationale mensenrechteninstrumenten te promoten, verdedigen of beschermen. Door hun actieve betrokkenheid in de verdediging van mensenrechten, zijn verdedigers blootgesteld aan represailles, intimidatie en schending van hun rechten door overheidsactoren en niet-overheidsactoren overal ter wereld.

De Verklaring van de Verenigde Naties over mensenrechtenverdedigers, aangenomen door de Algemene Vergadering op 9 december 1998, benadrukt het recht van individuen om “op nationaal en internationaal niveau de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden te promoten en zich in te zetten voor de bescherming en verwezenlijking daarvan”, evenals de verantwoordelijkheid en de plicht van staten om “alle mensenrechten en alle fundamentele vrijheden te beschermen, te promoten en ten uitvoer te leggen”.

⁵ Zie in het bijzonder Police Watch, *Politiegeweld: voor toegankelijke, efficiënte en onafhankelijke klachtenmechanismen*, april 2022, online beschikbaar op: https://policewatch.be/files/Rapport%20Police%20Watch%20LDH%202022_NL.pdf; Persbericht van de *Ligue des Droits Humains*, “Les nasses interdites mais toujours utilisées par la police bruxelloise: la LDH saisit une nouvelle fois la justice” [insluiting van demonstranten verboden maar nog steeds gebruikt door de Brusselse politie : de LDH stapt opnieuw naar het gerecht] 17 juni 2026, online beschikbaar op: <https://www.liguedh.be/violences-policieres/cp-17-06-26-les-nasses-interdites-mais-toujours-utilisees-par-la-police-bruxelloise-la-ldh-saisit-une-nouvelle-fois-la-justice/>; Gezamenlijke verklaring van het *l'Observatoire* en de *Ligue des droits humains*, “Belgique : les manifestations contre la réforme de l'enseignement alimentent les inquiétudes liées au rétrécissement de l'espace civique” [België : demonstraties tegen de onderwijshervormingen voeden de bezorgdheden over de inkrimping van de civiele ruimte], 25 juni 2026, online beschikbaar op: <https://www.fidh.org/fr/regions/europe-asie-centrale/belgique/belgique-les-manifestations-contre-la-reforme-de-l-enseignement>

Het Waarnemingscentrum voor de bescherming van de mensenrechtenverdedigers analyseert, naast individuele gevallen, de beperkingen van de vrijheid van meningsuiting, van vereniging en van vreedzame vergadering. Die beschouwt het als onderdelen van de civiele ruimte en essentiële voorwaarden voor de daadwerkelijke uitoefening van het recht om mensenrechten te verdedigen.

De beschermingsnormen voor de vrijheid van vereniging in België

In België is de vrijheid van vereniging vastgelegd in artikel 27 van de Grondwet, waarin staat: “De Belgen hebben het recht van vereniging; dit recht kan niet aan enige preventieve maatregel worden onderworpen”. Het Grondwettelijk Hof interpreteert die bepaling echter in het licht van het Europees en internationaal recht, waarin de vrijheid van vereniging en de vrijheid van vreedzame vergadering doorgaans met elkaar worden geassocieerd en gezamenlijk worden beschermd. Dat is het geval in artikel 20 van de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en in artikel 12 van het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. De vrijheid van vergadering en vereniging wordt ook gewaarborgd door artikel 11 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, waarin wordt bepaald dat “de uitoefening van deze rechten aan geen andere beperkingen [mag] worden onderworpen dan die, die bij de wet zijn voorzien en die in een democratische samenleving noodzakelijk zijn in het belang van de nationale veiligheid, de openbare veiligheid, het voorkomen van wanordelijkheden en strafbare feiten, voor de bescherming van de gezondheid of de goede zeden of de bescherming van de rechten en vrijheden van anderen”. Die bepaling wordt herhaald in artikelen 21 en 22 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten.

Deze nota heeft ook betrekking op de richtlijnen inzake de vrijheid van vereniging die gezamenlijk zijn aangenomen door het Bureau voor Democratische Instellingen en Mensenrechten (ODIHR) van de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE) en de Commissie van Venetië van de Raad van Europa. Volgens die richtlijnen houdt de eerbiediging van de vrijheid van vereniging in dat “de staat zich moet onthouden van alle inmenging in de rechten en vrijheden van verenigingen en personen die hun recht op vrijheid van vereniging uitoefenen. Zij moet hen beschermen tegen inmenging van niet-overheidsactoren. De staat moet ook de uitoefening van de vrijheid van vereniging faciliteren door een gunstig klimaat te scheppen waarin verenigingen hun activiteiten kunnen uitoefenen”.⁶ Ook het Europees Bureau voor de grondrechten (*Fundamental Rights Agency* - FRA) heeft die definitie aangenomen. Die definitie van de vrijheid van vereniging maakt het mogelijk om in de analyse van de beperkingen ervan het volgende op te nemen: de verschillende aanvallen, zowel fysiek als verbaal, tegen verenigingen, collectieven en de individuen waaruit ze bestaan, door overheids- en niet-overheidsactoren.

⁶ Gezamenlijke richtsnoeren over de vrijheid van vereniging, aangenomen door de Commissie van Venetië tijdens haar 101e plenaire zitting (Venetië, 12-13 december 2014), §27.

2. De toenemende vijandigheid van de overheid tegenover het maatschappelijke middenveld

In heel Europa gaan de aanvallen tegen de vrijheid van vereniging gepaard met een steeds vijandigere retoriek ten aanzien van structuren en collectieven die als de grootste critici van het overheidsbeleid worden beschouwd. De verenigingen en activisten worden soms vergeleken met extremisten, criminelen of simpelweg parasieten. Dit narratief is in feite een integraal onderdeel van de inkrimping van de civiele ruimte. De eerbiediging van fundamentele vrijheden vereist immers dat staten de vrijheid van vereniging niet belemmeren (negatieve verplichting), maar ook dat ze de uitoefening ervan faciliteren (positieve verplichting).⁷ In dat opzicht is de overheid niet alleen verplicht om zich te onthouden van lasterlijke of stigmatiserende uitspraken over verenigingen of mensenrechtenverdedigers in het algemeen, maar ook om personen die zulke uitspraken doen te sanctioneren, ook wanneer het gaat om privéactoren. Meer nog, zoals de speciale VN-rapporteur voor vrijheid van vereniging en vergadering ook heeft opgemerkt, komt bijdragen aan dit narratief neer op het schenden – of het faciliteren van de schending – van deze rechten.⁸

In Frankrijk lokte de uitspraak van oud-minister van Binnenlandse Zaken, Gérald Darmanin, dat milieuactivisten die protesteerden tegen “megabekkens”⁹ in Sainte-Soline “ecoterroristen” waren, hevige reacties uit. De bestempeling van demonstranten als gevaar voor de openbare orde droeg grotendeels bij aan de legitimatie van de reactie – van uitzonderlijke omvang – van de politie en de gewelddaden door de ordehandhaving.¹⁰ In België vinden we eenzelfde logica waarmee milieuactivisten als criminelen worden beschouwd. Het collectief Code Rood, dat aan burgerlijke ongehoorzaamheid doet, is daar in het bijzonder het doelwit van.¹¹ In juli 2025, tijdens de plenaire vergadering in de Kamer van volksvertegenwoordigers¹², werd het collectief vergeleken met “jihadistisch extremisme” door parlementslid Franky Demon (CD&V), die een “radicalisering binnen de klimaatbeweging” hekelt en zelfs sprak over “milieufundamentalisme”.¹³ Het extreemrechtse Vlaamse Parlementslid Sam Van Rooy (Vlaams Belang) ging nog verder en beschreef de milieuactivisten als een “hysterische beweging” en een “groen gif” dat aan “klimaatterrorisme” doet.¹⁴ Uit die toespraken blijkt een semantische verschuiving bij de overheid, die bijdraagt aan beeldvorming van verdedigers die burgerlijke ongehoorzaamheid beoefenen als zijnde gevaarlijke groepen, wat een krachtig antwoord van de instellingen zou rechtvaardigen, zoals een verbod of ontbinding.

Antifascistische collectieven, ook in het vizier van de overheid, worden onderworpen aan gelijkaardige vergelijkingen. Bij wijze van voorbeeld: de voorzitter van de MR (liberale partij), Georges-Louis Bouchez, riep in september 2025 op tot de ontbinding van de zogenaamde “Antifa-beweging”, die hij beschreef

⁷ EHRM, 20 oktober 2005, *Ourania Toxo e.a./Griekenland*, nr. 74989/01, §37.

⁸ Verslag van de speciale VN-rapporteur voor vrijheid van vereniging en vreedzame vergadering, Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 30 juli 2027, A/79/263, §9.

⁹ De “megabekkens” zijn grote kunstmatige openluchtreservoirs, bedoeld om in de winter grondwater op te slaan voor gebruik voor irrigatie in de landbouw in de zomer. Volgens sommige landbouwcoöperatieven is het een manier om zich aan te passen aan de klimaatverandering. Vele wetenschappers, ecologische collectieven, vakbonden en lokale politici keren zich tegen de reservoirs, onder andere omdat hiermee een grondstof massaal wordt afgeleid ten voordele van een minderheid van intensieve-landbouwbedrijven, omdat ze een ecologische impact hebben en omdat het democratisch overleg in de uitvoering ervan is omzeild.

¹⁰ *Zie France : démocratie en décrochage. Entraves à l'exercice des libertés associatives et de la liberté de manifester* [Frankrijk: de democratie in verval. Belemmeringen op de uitoefening van de vrijheid van vereniging en de vrijheid van demonstratie.], *op. cit.*, p. 54.

¹¹ Voor een definitie van burgerlijke ongehoorzaamheid in het internationaal recht, zie het onderstaande kader *de onderdrukking van burgerlijke ongehoorzaamheid in strijd met het internationaal recht* (p. 16).

¹² De Kamer van volksvertegenwoordigers is een van de twee kamers (naast de Senaat) van het Belgische Federale Parlement.

¹³ Kamer van volksvertegenwoordigers, plenaire vergadering van 10 juli 2025, integraal verslag (CRIV, 56 PLEN, 059), p. 29. Online: <https://www.lachambre.be/doc/PCRI/pdf/56/ip059.pdf> [geraadpleegd op 13 juli 2026].

¹⁴ *Ibid.*, p. 30.

als “het grootste gevaar voor onze democratie”.¹⁵ De voorzitter van de MR richt zijn pijlen ook op verenigingen: “Ik ben het beu om van ‘s ochtends vroeg tot ‘s avonds laat een hele reeks verenigingen te moeten aanhoren die zich erg druk maken over het lot van de schulden”¹⁶, zei hij tijdens een toespraak voor kiezers van zijn partij.

Die lastercampagnes gaan vaak gepaard met twijfels over de rechtmatigheid van bepaalde verenigingen om overheidsfinanciering te ontvangen. Zo beschuldigde parlamentslid Denis Ducarme (MR) tijdens parlementaire vragen aan de minister van Binnenlandse Zaken het Collectief voor inclusie en tegen islamofobie in België (*Collectif pour l’inclusion et contre l’islamophobie en Belgique*, CIIB) ervan banden te hebben met de Moslimbroeders en betreurde hij dat het Collectief «zwaar gesubsidieerd» wordt door de Belgische Staat en de Europese Unie.¹⁷ Het parlamentslid vroeg vervolgens om een onderzoekscommissie in te stellen naar overheidsfinanciering voor verenigingen die als “radicaal” of “gevaarlijk” worden geacht. Naast dit specifieke geval, en zoals het Waarnemingscentrum heeft aangetoond met het onderzoek in Frankrijk, wekt dit soort uitspraken het idee dat verenigingen die zich uitspreken of actie voeren tegen het overheidsbeleid geen overheidsgeld zouden mogen ontvangen. Zelfs wanneer de subsidies niet rechtstreeks in vraag worden gesteld, werkt zulk taalgebruik afschrikwekkend en brengt het een risico op zelfcensuur met zich mee, wat weegt op het geheel van organisaties binnen het maatschappelijk middenveld.

Door dit soort discours slaan de overheden tot slot twee vliegen in één klap: ze helpen met de delegitimatie van actoren uit het maatschappelijk middenveld en legitimeren van tevoren repressief beleid dat tegen diezelfde actoren wordt gebruikt. Zo is die retoriek zowel een vereiste als een rechtvaardiging voor beperkende maatregelen, met name voor wetgeving met als exacte doel een sterkere controle uit te oefenen op het verenigingsleven.

Het cordon sanitaire in de media

Het loont de moeite om te vermelden dat de media in Frankrijk sterk bijdragen aan de verspreiding van dit vijandige narratief, in het bijzonder onder invloed van uiterst conservatieve miljardairs zoals Vincent Bolloré of Pierre-Édouard Stérin, die een belangrijk deel van het medialandschap in handen hebben.¹⁸ Hoewel de Belgische media voor een groot deel in handen blijven van enkele grote groepen, bestaat er in Frankrijk België een “cordon sanitaire in de media”¹⁹, dat inhoudt dat er geen rechtstreekse stem aan extreemrechts wordt gegeven, om zo de verspreiding van haatdragende of vrijheidsbeknottende boodschappen tegen te gaan. Die praktijk alleen is echter onvoldoende om het discours tegen te gaan. Extreemrechts is namelijk niet de enige actor die verenigingen in het diskrediet brengt.²⁰ Volgens een enquête van het FIRM was 22% van de bevroegde Belgische organisaties het slachtoffer van een negatieve mediacampagne tussen 2020 en 2022.²¹

¹⁵ Zie Caroline Vandenabeele, “Georges-Louis Bouchez menace de «dissoudre les Antifa» : pourquoi ce n’est pas si simple” [Georges-Louis Bouchez dreigt “Antifa te ontbinden”: waarom het niet zo eenvoudig is], *RTBF actus*, 19 september 2025. Online beschikbaar op: <https://www.rtbf.be/article/georges-louis-bouchez-menace-de-dissoudre-les-antifa-pourquoi-ce-n-est-pas-si-simple-11603776> (geraadpleegd op 9 juli 2026).

¹⁶ Toespraak van Georges-Louis Bouchez tijdens de zomerconferentie van de MR, 14 september 2025. Online beschikbaar op: https://www.youtube.com/watch?v=A6yIgl0CMKg&time_continue=2&source_ve_path=MjE0Mjgz&embeds_referring_euri=https%3A%2F%2Fwww.mr.be%2F&embeds_referring_origin=https%3A%2F%2Fwww.mr.be [geraadpleegd op 13 juli 2026].

¹⁷ Kamer van volksvertegenwoordigers, plenaire vergadering van 10 juli 2025, *op. cit.*, p.28.

¹⁸ *France: démocratie en décrochage. Entraves à l’exercice des libertés associatives et de la liberté de manifester* [Frankrijk: de democratie in verval. Belemmeringen op de uitoefening van de vrijheid van vereniging en de vrijheid van demonstratie.], *op. cit.* pp. 16-17.

¹⁹ Sonia Kronlund, Les Pieds sur Terre, *France Culture*, 8 januari 2026. Online beschikbaar op: <https://www.radiofrance.fr/franceculture/podcasts/les-pieds-sur-terre/les-pieds-sur-terre-emission-du-jeudi-08-janvier-2026-9154130>.

²⁰ Het “cordon sanitaire in de media” wordt echter niet toegepast in Vlaanderen.

²¹ FIRM (2024), *Ruimte voor mensenrechtenverdedigers in België*. De situatie van mensenrechtenorganisaties - 2022/2023, p. 41.

3. Wetgeving om verenigingen te muilkorven

Sinds het begin van het eerste mandaat van Emmanuel Macron in 2017 zijn er in Frankrijk een veertigtal administratieve ontbindingen uitgesproken tegen verenigingen of feitelijke groeperingen. Het toenemende gebruik van die procedure stamt voornamelijk uit een wet die werd aangenomen in augustus 2021 ter bevestiging van de eerbiediging van de beginselen van de Republiek, ook wel de “wet tegen separatisme” genoemd. Hoewel de procedure van administratieve ontbinding in het Franse recht al bestaat sinds de wet van 10 januari 1936 inzake gevechtsgroepen en privé-milities, aangevuld door verschillende opeenvolgende hervormingen die de redenen tot ontbinding uitbreidden, werd dit instrument tot dan vrij weinig gebruikt.²² Doordat de gronden van ontbinding van een vereniging of feitelijke groepering sterk werden uitgebreid, heeft de wet van 2021 de prerogatieven van de uitvoerende macht aanzienlijk versterkt; iets waar die laatste gretig gebruik van maakt.

In België lijkt het voorontwerp van de wet betreffende het administratief verbod van rechtspersonen, vennootschappen zonder rechtspersoonlijkheid, en feitelijke verenigingen of groeperingen die een ernstige en actuele bedreiging vormen voor de nationale veiligheid (het zogenaamde “voorontwerp van de Wet Quintin”), aangenomen door de Ministerraad in tweede lezing op 18 juli 2026²³, sterk geïnspireerd te zijn op dat model. Naar het voorbeeld van de wet tegen separatisme wordt de tekst voorgesteld als een instrument in de strijd tegen radicalisering en extremisme, in wiens naam de uitvoerende macht verbiedende maatregelen kan uitvaardigen tegen verenigingen of feitelijke groeperingen. De twee wetteksten bevatten meerdere gedeelde eigenschappen die aanleiding geven tot grote bezorgdheid over de vrijheid van vereniging.

© Dirk Waem / Belga / AFP

Minister van Binnenlandse Zaken Bernard Quintin woont op 17 september 2026 een plenaire vergadering van de Kamer van het federaal parlement in Brussel.

²² Sinds de wet van 10 januari 1936 zijn er een honderdtal decreten van administratieve ontbinding uitgesproken tegen verenigingen of feitelijke groeperingen, waarvan een veertigtal sinds 2017. Er is de laatste jaren dus een duidelijke toename van het gebruik van dit instrument, in het bijzonder in de periode waarin Gérald Darmanin minister van Binnenlandse Zaken was (27 decreten tot ontbinding tussen juli 2020 en september 2024).

²³ Een eerste versie van het voorontwerp, genaamd “voorontwerp van wet betreffende het administratief verbod van rechtspersonen, vennootschappen zonder rechtspersoonlijkheid, en feitelijke verenigingen of groeperingen die een ernstige en actuele bedreiging vormen voor de nationale veiligheid of het voortbestaan van de democratische en grondwettelijke orde” werd een jaar eerder al aangenomen in eerste lezing door de Ministerraad op 18 juli 2025.

Het eerste gemeenschappelijke punt is **het gebruik van vage concepten die de weg vrij kunnen maken voor een grotendeels discretionaire beoordeling** door de overheid. De Franse wet tegen separatisme voorziet twee ontbindingsgronden (uit de zeven die voorzien zijn in artikel L212-1 van het Wetboek binnenlandse veiligheid) die leiden tot een risico van willekeur. In de eerste plaats wordt de door de wet van 1936 ingevoerde ontbindingsgrond van organisaties “die gewapende demonstraties op straat uitlokken” vervangen door die van organisaties die “gewapende demonstraties of gewelddadige acties tegen personen of eigendommen” uitlokken. Het begrip “geweld” tegen eigendommen is hier bijzonder problematisch aangezien er in het Franse strafrecht in principe gesproken wordt over schade, aantasting of vernieling van eigendommen, terwijl geweld alleen individuen kan betreffen. Die wijziging verlaagt de drempel die moet worden overschreden om tot administratieve ontbinding over te gaan aanzienlijk. De ontbinding kan zo uitgesproken worden tegen groepen die hun deelname aan demonstraties waarbij materiële schade zou kunnen worden vastgesteld, opeisen.²⁴ De wet tegen separatisme verruimt ook de weg voor ontbinding op grond van provocatie tot discriminatie, haat of geweld, door niet enkel de provocatie maar ook “de handelingen die [daartoe] bijdragen” te bestraffen. Ook hier is het begrip bijdrage erg vaag, wat tot bezorgdheid leidt over de mogelijke interpretatie ervan.

Het voorontwerp van de Wet Quintin voorziet in een verbod op alle of een deel van de activiteiten van verenigingen of collectieven “wanneer uit concrete elementen blijkt dat [die entiteit] een ernstige of actuele bedreiging voor de nationale veiligheid vormt”²⁵. Die bepaling, opgenomen in het herziene voorontwerp dat werd aangenomen in juli 2026, vervangt de formulering van de initiële versie, die een administratief verbod voorzag van die entiteiten voor feiten die “een ernstige en actuele bedreiging vormen: 1° hetzij voor de nationale veiligheid, wanneer deze feiten erop gericht zijn terrorisme of gewelddadig extremisme of gewelddadig radicalisme mogelijk te maken, te vergemakkelijken of aan te moedigen; 2° hetzij voor het voortbestaan van de democratische en grondwettelijke orde, wanneer deze feiten ertoe strekken aan te zetten tot haat, discriminatie of segregatie”.²⁶

Die bepaling werd sterk bekritiseerd vanwege de verwijzingen naar onduidelijke concepten: terrorisme is in het strafrecht gedefinieerd, maar extremisme en radicalisme verwijzen naar concepten die erg breed en divers kunnen worden geïnterpreteerd. Dat is ook wat het FIRM benadrukte in zijn advies over het voorontwerp, waarin het aanhaalde dat die begrippen “een te ruime interpretatiemarge [laten] voor de actoren die geacht worden het toe te passen”.²⁷ De Raad van State kwam tot dezelfde conclusie en droeg de regering op om de begrippen aan te passen of beter te definiëren om zo te voldoen aan de principes van legaliteit en rechtszekerheid.

Daardoor werd de verwijzing naar “radicalisme” uit het herziene ontwerp geschrapt, maar werd de steun voor “extremisme” wel behouden. Die kan leiden tot een verbod op activiteiten. De tekst voegt nu een verwijzing naar de wet houdende regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdienst van 30 november 1998 toe. Die verschaft weliswaar een definitie van extremisme, maar die is des te zorgwekkend. De definitie in die wet verwijst zelf naar zeer brede en dubbelzinnige concepten: ze richt zich zo op “anarchistische, nationalistische, autoritaire (...) opvattingen of bedoelingen, ongeacht of ze van politieke, ideologische, confessionele of filosofische aard zijn, die theoretisch of in de praktijk strijdig zijn” met bepaalde beginselen of met “de goede werking van de democratische instellingen”.²⁸ In het kader daarvan is het voor verenigingen en collectieven erg moeilijk om op nauwkeurige en voorspelbare wijze te bepalen welke gedragingen of welke standpunten een administratief verbod kunnen uitlokken, des te meer omdat het begrip “steun” zelf erg vaag gedefinieerd blijft.²⁹ Bovenal was de definitie van extremisme uit de wet van 1998 bedoeld om de taken van de inlichtingendiensten

²⁴ France: *démocratie en décrochage. Entraves à l'exercice des libertés associatives et de la liberté de manifester* [Frankrijk: de democratie in verval. Belemmeringen op de uitoefening van de vrijheid van vereniging en de vrijheid van demonstratie.], op. cit., p. 19.

²⁵ Voorontwerp van wet betreffende het administratief verbod van de activiteiten van rechtspersonen, vennootschappen zonder rechtspersoonlijkheid en feitelijke verenigingen of groeperingen die een ernstige bedreiging vormen voor de nationale veiligheid, artikel 3 §3.

²⁶ Voorontwerp van wet betreffende het administratief verbod van rechtspersonen, vennootschappen zonder rechtspersoonlijkheid en feitelijke verenigingen of groeperingen die een ernstige en actuele bedreiging vormen voor de nationale veiligheid of het voortbestaan van de democratische en grondwettelijke orde, artikel 3 §3.

²⁷ FIRM, advies nr. 2025/9 van 18 september 2025, p. 10.

²⁸ Artikel 8, 1°, c) van de wet houdende de regeling van de inlichtingen- en veiligheidsdienst van 30 november 1998.

²⁹ Voorontwerp van de wet (herziene versie), op. cit., Artikel 2, 6°.

te bepalen en niet om de overheid dwangmaatregelen tegen organisaties van het maatschappelijk middenveld te bieden.

Ondanks de waarschuwingen van de Raad van State en het FIRM, richt het herziene voorontwerp zich ook op het georganiseerd of systematisch verspreiden van inhoud die aanzet tot het plegen van terroristische misdrijven of hen als legitiem voorstelt, rechtvaardigt, goedkeurt of aanmoedigt. Hoewel de bepaling is gewijzigd om de termen die als te vaag werden beschouwd te vervangen, komt ze neer op een preventieve bestraffing van het misdrijf van verheerlijking van terrorisme, dat is ingevoerd in het nieuwe Belgische Strafwetboek van september 2026, terwijl de daarin vastgelegde criteria worden omzeild. In het licht van de Franse context die wordt gekenmerkt door pogingen om verschillende collectieven die de Palestijnse bevolking steunen te verbieden, doet die bepaling vrezen voor misbruik ervan om alle kritiek op het beleid van bepaalde staten, en in het bijzonder Israël, te criminaliseren.

Artikel 4 van het voorontwerp van de Wet Quintin maakt het aanzetten tot discriminatie en haat strafbaar door rechtstreeks te verwijzen naar de artikelen in het Strafwetboek. Die grond werd ook al in het Franse recht opgenomen in 1972. Het gebruik ervan in de strijd tegen terrorisme leidde tot grote bezorgdheid. In 2020 werd het Franse Collectief tegen islamofobie (*Collectif contre l'islamophobie, CCIF*) bijvoorbeeld ontbonden wegens het aanzetten tot haat en discriminatie. Die beslissing werd gevalideerd door de Raad van State die stelde dat het aan de vereniging was om haatdragende boodschappen als reactie op haar publicaties op sociale media te modereren³⁰. Dat is een zorgwekkend precedent, aangezien het moeilijk is om de wildgroei aan haatuitingen op het internet te modereren.

In beide landen worden de hervormingen officieel **gerechtvaardigd door de strijd tegen terrorisme, separatisme of bedreigingen ten aanzien van democratische instellingen**. Toch blijkt uit de ervaringen uit Frankrijk dat het toepassingsgebied ervan toestaat om een klimaat van onderdrukking te creëren, wat gevolgen kan hebben voor een groot aantal entiteiten. Onder de verenigingen of collectieven die sinds 2021 zijn ontbonden, vallen ook meerdere islamitische geloofsgemeenschappen en verenigingen die moslims verdedigen, naast milieubewegingen, collectieven die steun bieden aan het Palestijnse volk en antifascistische organisaties of organisaties die gezien worden als “extreemlinks”. De wet die aanvankelijk werd voorgesteld als een instrument ter bestrijding van het “islamitisch separatisme” werd op die manier een instrument tegen zeer uiteenlopende vormen van verzet.

In België benoemen de politieke verklaringen rond het voorontwerp van de Wet Quintin expliciet enkele geviseerde organisaties, in grote lijnen vergelijkbaar met de doelwitten van de Franse overheid. In het federale regeerakkoord 2025-2029 staat ook de wil om een wat de regering een “juridisch kader” noemt te creëren, “op basis waarvan het mogelijk wordt om net zoals in onze buurlanden gevaarlijke radicale organisaties zoals bijvoorbeeld Samidoun (een solidariteitsnetwerk voor Palestijnse gevangenen) vanwege hun banden met terreur of omwille van verspreiden van antisemitisme ook in ons land te verbieden”.³¹ Meerdere politieke vertegenwoordigers hebben ook hun intentie geuit om dit instrument te gebruiken tegen de beweging Code Rood (die aan burgerlijke ongehoorzaamheid doet) of tegen antifascistische collectieven.³²

De twee wetgevende instrumenten baseren zich op **dezelfde logica om de rechterlijke macht te omzeilen**. In beide gevallen is het verbod of de ontbinding, opgelegd door de overheid, hoofdzakelijk gebaseerd op verslagen van de inlichtingendiensten. Die documenten blijven grotendeels vertrouwelijk, waardoor de betrokken partijen minstens beperkt zijn in hun mogelijkheden om het bewijsmateriaal tegen hen aan te vechten. Hoewel minister van Binnenlandse Zaken Bernard Quintin heeft aangegeven dat de beoogde procedure het beginsel van hoor en wederhoor zou eerbiedigen, kan de administratieve procedure de waarborgen die verbonden zijn aan het recht op een eerlijk proces voor een onafhankelijke en onpartijdige rechterlijke instantie niet waarborgen.

³⁰ Zie Observatoire des libertés associatives [het Waarnemingscentrum voor de vrijheid van vereniging], *Enquête sur la répression des associations dans le cadre de la lutte contre l'islamisme*, « Une nouvelle chasse aux sorcières », [Onderzoek naar de onderdrukking van verenigingen in het kader van de strijd tegen islamisme, “een nieuwe hekzenjacht”], 2022, p. 39.

³¹ Federaal regeerakkoord, 2025-2029, p. 132. Online beschikbaar op: https://www.belgium.be/sites/default/files/resources/publication/files/Regeerakkoord-Bart_De_Wever_nl.pdf [geraadpleegd op 13 juli 2026].

³² Zie hoofdstuk 2 “De toenemende vijandigheid van de regering tegenover het maatschappelijke middenveld” van deze nota.

De bedenkingen die de Raad van State in dit verband in zijn advies van december 2025 had geuit – namelijk dat ontbinding, omdat ze definitief is, aan een rechterlijke uitspraak zou moeten worden onderworpen – hebben de minister van Binnenlandse Zaken ertoe gebracht om een nieuwe versie van het wetsontwerp voor te stellen, waarin de ontbinding vervangen wordt door maatregelen tot verbod van activiteiten. Afgezien daarvan zouden die maatregelen in wezen erg gelijkaardige gevolgen hebben. In de eerste versie, waarover in juli 2025 in eerste lezing werd gestemd, voorzag het voorontwerp van de Wet Quintin meerdere alternatieve of complementaire maatregelen. Terwijl de wet tegen separatisme expliciet de administratieve ontbinding van verenigingen of feitelijke groeperingen beoogt, wat in zichzelf een verbod op hun activiteiten met zich meebrengt, maakt het Belgische wetsontwerp een onderscheid. Enerzijds zijn er verenigingen. Deze kunnen aan een administratieve ontbinding worden onderworpen wanneer tijdelijke verbodsmaatregelen op hun activiteiten als onvoldoende worden geacht. Anderzijds zijn er feitelijke groeperingen die, bij gebrek aan rechtspersoonlijkheid, onderworpen zouden worden aan een verbod op activiteiten.

De herziene versie van het voorontwerp beschermt verenigingen van ontbinding, maar doet niet hetzelfde voor collectieven, die als feitelijke groeperingen worden aangeduid. In plaats van de gerechtelijke autoriteit noodmaatregelen te laten nemen via een kortgedingprocedure, in afwachting van een grondiger onderzoek waarop de rechter zijn of haar definitieve beslissing kan baseren, wil de Belgische regering optreden in de plaats van de gerechtelijke autoriteit, in afwachting van dat onderzoek. Ze doet dit met het voorwendsel dat de gerechtelijke procedures “niet altijd toestaan om een snel antwoord te bieden op situaties waarin een zware en actuele dreiging bestaat”.³³ De verbodsmaatregelen, zelfs al zijn ze tijdelijk, kunnen de activiteiten van verenigingen of collectieven stopzetten en verregaande gevolgen hebben op de betrokken entiteiten. Ze hebben een sterk ontmoedigend effect op de hele sector van verenigingen. Het feit dat de regering die bevoegdheid in handen houdt, toont des te meer dat ze zich wil onttrekken aan de eisen die inherent zijn aan gerechtelijke procedures. Die bevoegdheid sluit aan bij een preventieve logica, waarmee de overheid kan ingrijpen nog voordat er strafbare feiten worden gepleegd.

De leden van verenigingen of collectieven kunnen dan weer het slachtoffer worden van mogelijke gerechtelijke gevolgen die voortvloeien uit een verbod of een administratieve ontbinding. In Frankrijk wordt het behouden van of het opnieuw inrichten van een eerder ontbonden vereniging of groepering bestraft met drie jaar gevangenisstraf en een geldboete van 45 000 euro.³⁴ Het Belgische voorontwerp gaat nog verder, door strafrechtelijke sancties te voorzien voor ieder individu dat bij zou dragen aan een verboden activiteit, zoals een demonstratie of een communicatiecampagne.³⁵

Om al die redenen roept het voorontwerp van de Wet Quintin grote bezorgdheid op over de eerbiediging van het recht op vrijheid van vereniging en van meningsuiting, zoals gewaarborgd door de grondwet, het Europees recht en het internationaal recht. Omdat het een aanzienlijke inmenging in de uitoefening van die rechten is, kan het verbod van een vereniging enkel worden uitgesproken in uitzonderlijke gevallen en in laatste instantie. Dat is wat het Europese Hof voor de Rechten van de Mens benadrukt: een dergelijke inmenging moet bij wet zijn vastgelegd, een legitiem doel nastreven en noodzakelijk zijn in een democratische samenleving.³⁶ De Commissie van Venetië benadrukt hierin dat “het evenredigheidsbeginsel van bijzonder belang [is] in de beoordeling van een beslissing om een vereniging te verbieden of ontbinden”. Een verbod of een ontbinding kan alleen worden uitgesproken in het geval van een ernstige schending van een wet.³⁷ Het FIRM toonde in zijn advies over de eerste versie van het wetsontwerp echter dat de tekst niet voldeed aan de criteria van legaliteit en evenredigheid, een onevenredige impact had op de vrijheid van vereniging en het recht op een eerlijk proces en het recht op een doeltreffend beroep schond.³⁸ Hoewel de minister van Binnenlandse Zaken zijn tekst heeft herzien en ontbinding heeft vervangen door een verbod op activiteiten, blijkt uit de analyse van

³³ Zie Memorie van Toelichting.

³⁴ Artikel 431-15 van het Strafwetboek.

³⁵ Voorontwerp van wet, op. cit., Artikel 10.

³⁶ EHRM, 13 februari 2003, *Refah Partisi (The Welfare Party) e.a./Turkije*, nrs. 41340/98, 41342/98, 41243/98 en 41344/98; EHRM, 9 juli 2013, *Vona/Hongarije*, nr. 35943/10.

³⁷ Gezamenlijke richtsnoeren inzake de vrijheid van vereniging, op. cit., §114.

³⁸ FIRM, advies nr. 2025/9 van 18 september 2025.

het herziene wetsontwerp dat de onevenredige impact van de beoogde maatregelen op de vrijheid van vereniging zoals vastgesteld door het FIRM behouden blijft.

In het licht van die bevindingen kunnen we alleen maar hopen dat de minister van Binnenlandse Zaken zijn voorontwerp heroverweegt en niet het voorbeeld van zijn Franse collega volgt, die de adviezen van de Nationale Adviescommissie voor de rechten van de mens (*Commission nationale consultative des droits de l'homme, CNCDH*) grotendeels had genegeerd, nadat die laatste tot tweemaal toe de overheid had gewezen op de risico's van de wet tegen separatisme op de fundamentele vrijheden.

4. Financiële vergelding tegen afwijkende meningen

Hoewel het administratief verbod, doordat het leidt tot een onmiddellijke opschorting van alle of een deel van de activiteiten van de betrokken verenigingen of groeperingen, rechtstreeks afbreuk doet aan de vrijheid van vereniging, kunnen ook minder zichtbare beperkingen op het verkrijgen van overheidsfinanciering verenigingen ernstig in het gedrang brengen.

In Frankrijk voorzag de wet tegen separatisme van 2021, naast de uitbreiding van gronden tot ontbinding van verenigingen door de overheid, ook in de uitrol van een contract van betrokkenheid met de Franse Republiek (*Contrat d'engagement républicain*, CER). Sinds 2022 moeten verenigingen die subsidies aanvragen (bij een administratieve instantie of een instantie die verantwoordelijk is voor het beheer van een openbare dienst) een document ondertekenen waarin hen wordt gevraagd om een aantal basisbeginselen te eerbiedigen, zoals de vrijheid van geweten, gelijkheid en menselijke waardigheid. Daarnaast moeten ze zich ook onthouden van elke handeling die in strijd is met de wet of die in strijd is met de openbare orde.³⁹ Uit het onderzoek van het Waarnemingscentrum blijkt dat, hoewel de administratieve rechter voornamelijk de vrijheid van vereniging beschermt wanneer het CER wordt ingeroepen door de overheid om een weigering of intrekking van subsidies te rechtvaardigen, dat document ook vaak informeel wordt ingeroepen om druk uit te oefenen op de verenigingen. Dat leidt tot een hoger risico van zelfcensuur in een context waarin verenigingen sterk afhankelijk zijn van overheidsfinanciering.⁴⁰ De invoering van het CER ging eveneens gepaard met de toekenning van een toezichtsbevoegdheid aan de prefecten⁴¹, en daarmee dus aan de overheid, die zich mengt in de betrekkingen tussen verenigingen en lokale overheden.

Het voorontwerp van de Wet Quintin voorziet niet in een dergelijke maatregel, maar voert wel een administratieve bevrozing van tegoeden die verband houden met de betwiste activiteiten in. Dat is één van de maatregelen die genomen kunnen worden tegen verenigingen of collectieven die een ernstige of actuele bedreiging vormen voor de nationale veiligheid. Daarmee worden de materiële middelen die ervoor zorgen dat een organisatie haar activiteiten kan uitoefenen rechtstreeks geviséerd. Tegelijkertijd kondigde de federale overheid, in het kader van de recente begrotingshervormingen, een vermindering van het fiscale voordeel op donaties aan erkende organisaties aan, wat een sterke invloed zou kunnen hebben op het vermogen van vzw's om particuliere financiering te ontvangen.

Beperkingen op de toegang tot overheidsfinanciering bestaan echter al in het communautair en regionaal beleid. Al in 2024 meldde het FIRM “een vorm van financiële intimidatie” door actoren uit het politieke milieu, wier beslissingen om subsidies te weigeren of in te trekken “niet gebaseerd zijn op objectieve gegevens maar veeleer op een ideologische opvatting die ze zelf niet zouden steunen”.⁴² Net zoals in het Franse beleid, zien we dat de overheid steeds meer probeert om een recht van controle uit te oefenen op verenigingen die subsidies ontvangen, desnoods door in te gaan tegen de beslissingen van onafhankelijke commissies.

Die tendens is het sterkst in **Vlaanderen**, waar overheidskritische verenigingen aanzienlijke besparingen op hun budgetten hebben moeten ondergaan, ondanks een voorafgaande positieve evaluatie door de bevoegde autoriteiten. In november 2025 heeft de Vlaamse overheid zo eenzijdig besloten om de subsidies voor twee organisaties (LABO en HOTM) in te trekken en om de subsidies voor vier andere organisaties (Climaxi, DeWereldMorgen, Vrede vzw en Vredesactie) naar een minimum

³⁹ Decreet nr. 2021-1947 van 31 december 2021, genomen voor de tenuitvoerlegging van artikel 10-1 van de wet nr. 2000-321 van 12 april 2000 en ter goedkeuring van het contract van betrokkenheid met de Franse Republiek voor verenigingen en stichtingen die overheidssteun of een staatsgoedkeuring genieten.

⁴⁰ *France: démocratie en décrochage. Entraves à l'exercice des libertés associatives et de la liberté de manifester* [Frankrijk: de democratie in verval. Belemmeringen op de uitoefening van de vrijheid van vereniging en de vrijheid van demonstratie.], op. cit, p. 22.

⁴¹ Omzendbrief van de minister van Binnenlandse Zaken en Overzeese Gebieden, 10 oktober 2022 (NOR: INTD22116361C).

⁴² FIRM (2024), *Ruimte voor mensenrechtenverdedigers in België*. De situatie van mensenrechtenorganisaties - 2022/2023, p.55.

te herleiden. Dat ging rechtstreeks in tegen het advies van de onafhankelijke evaluatiecommissie en is een flagrante schending van de procedure van het decreet van 10 maart 2023 betreffende sociaal-cultureel volwassenenwerk dat door die commissie was uitgewerkt. De zes organisaties, die zich tot de Raad van State hebben gericht, worden er door de Vlaamse overheid van beschuldigd “gewelddadig extremisme” en in het bijzonder Code Rood te steunen, of zich er niet voldoende van te distantiëren.⁴³ De betrokken organisaties, die zich voornamelijk inzetten op het bevorderen van de sociale en milieugerechtigheid of op kwesties van vrede en ontwapening, weerleggen die beschuldigingen die volgens hen ongegrond zijn, en veroordelen de autoritaire dwaling.

De inzet gaat veel verder dan de zes betrokken organisaties. Net zoals in Frankrijk met het CER werd vastgesteld, bestaat het risico op een algemeen “chilling effect”, wat ervoor zorgt dat de verenigingen hun standpunten zullen afzwakken om de onmisbare middelen voor hun werking te behouden.

“Het gaat om een politiek-ideologische keuze waarmee de Vlaamse overheid haar eigen decreten met de voeten treedt en kritische stemmen het zwijgen oplegt. Dat is ook een precedent. Het geheel van het maatschappelijk middenveld, de cultuursector, sociaal-cultureel volwassenenwerk, artiesten, academici en militanten krijgen de volgende boodschap: pas op met wat je kritiek op geeft”.

Lichen Ullmann, coördinator bij Vredesactie⁴⁴

De Vlaamse overheid is niet van plan het daarbij te laten. In oktober 2025 keurde het ook een actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering, extremisme en terrorisme goed. In dat document wordt het voornemen geuit om een nieuwe bepaling in de Vlaamse Codex Overheidsfinanciën (VCO) op te nemen, die het mogelijk maakt om subsidies voor organisaties die ervan worden verdacht betrokken te zijn bij of steun te bieden aan gewelddadig extremisme te weigeren, op te schorten of definitief in te trekken.⁴⁵ Een eenvoudig vermoeden zou voor de bevoegde minister volstaan om de opschorting uit te spreken, wat kan leiden tot een definitieve uitsluiting op basis van informatie van de veiligheidsdiensten. Een voorontwerp van het decreet werd door de ministerraad van 4 september 2026 goedgekeurd.⁴⁶ Naar het model van het voorontwerp van de Wet Quintin verleent die maatregel een discretionaire bevoegdheid aan de overheid, wier beslissingen zeer moeilijk te betwisten zijn door de betrokken verenigingen.

Een andere hefboom die door de overheden gebruikt wordt om kritische organisaties te censureren bestaat erin hun actiemiddelen te beperken zodra ze overheidsfinanciering ontvangen. In het kader van het programmadecreet bij de begroting 2026, besloot de Vlaamse overheid in die zin dat “juridische kosten die rechtstreeks of onrechtstreeks verband houden met het aanspannen van gerechtelijke procedures tegen de Vlaamse deelstaatoverheid, niet in aanmerking [komen] als subsidiabele kosten”.⁴⁷

In **Brussel** zagen twee milieuorganisaties – *Inter-Environnement Bruxelles* (IEB) en de Brusselse Raad voor het Leefmilieu (BRAL) – een deel van hun subsidies om eenzelfde reden opgeschort. De subsidies zouden pas worden doorgestort wanneer de gerechtelijke procedures die de verenigingen tegen de gewestelijke overheid (van het Brussels Hoofdstedelijk Gewest) hadden aangespannen, werden stopgezet.⁴⁸ Het standpunt van minister Dirk De Smedt doet denken aan dat van oud-minister van

⁴³ Zie Lichen Ullmann, “Le gouvernement ne se contente pas de supprimer les subventions accordées aux organisations critiques. Il détruit également l’État de droit et la démocratie” [“voor de overheid volstaat het niet om de subsidies voor kritische organisaties te schrappen. Ze vernietigt ook de rechtsstaat en de democratie”], te vinden in *La Chronique de la Ligue des droits humains*, nr. 214.

⁴⁴ *Ibid.*

⁴⁵ Vlaams actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering, extremisme en terrorisme, goedgekeurd door de Vlaamse overheid op 24 oktober 2025, pagina 86.

⁴⁶ Ministerraad, 4 september 2026, Invoering integriteitsvoorwaarde bij subsidies en bestrijding subsidiefraude: voorontwerp van wijzigingsdecreet. Online beschikbaar op: <https://www.vlaanderen.be/vlaamse-regering/beslissingen-van-de-vlaamse-regering/invoering-integriteitsvoorwaarde-bij-subsidies-en-bestrijding-subsidiefraude-voorontwerp-van-wijzigingsdecreet>

⁴⁷ Programmadecreet van 19 december 2025 bij de begroting 2026, Artikel 50.

⁴⁸ Bericht van de Brusselse ABVV en ACV van 23 juni 2026, “BRAL & IEB: maak van subsidies geen drukkingsmiddel”.

Binnenlandse Zaken van Frankrijk Bruno Retailleau, die stelde dat verenigingen die overheidsfinanciering ontvangen “niets te zoeken hebben bij militantisme” en “op een lijn met de staat moeten handelen”.⁴⁹

In de **Federatie Wallonië-Brussel (FWB)** kondigde de overheid haar wil aan om de financiering van verenigingen die te dicht bij bepaalde politieke partijen zouden staan, stop te zetten. Op 10 juli 2026 keurde de overheid in eerste lezing een voorontwerp van decreet betreffende de subsidievoorwaarden in de sector van permanente educatie, jeugdorganisaties en patrimoniumbibliotheken goed, “om verenigingen niet meer toe te staan overheidsgeld te gebruiken voor handelingen die bijdragen aan het bevorderen van politieke partijen”.⁵⁰ Een eerste stap in die richting was al gezet met het programmadecreet van 17 december 2025, waarmee de voorwaarden voor de erkenning van verenigingen van permanente educatie met artikel 103 werden gewijzigd. Een organisatie die op minstens vier criteria aansloot bij een politieke partij in de afgelopen vijf jaar, zal zo slechts voor een jaar erkend kunnen worden, terwijl andere verenigingen een vernieuwing van drie tot vijf jaar kunnen ontvangen.⁵¹ Onder die criteria vallen het delen van gebouwen met een politieke partij, de organisatie van gemeenschappelijke evenementen of het gebruik van dezelfde kleuren als een partij. Die elementen suggereren dat burgeracties gemakkelijk met partijpolitieke activiteiten kunnen worden gelijkgesteld.⁵²

In België, net als in Frankrijk, dragen al die maatregelen, samen met grote overheidsbesparingen in de socioculturele sector en op ontwikkelingssamenwerking, bij aan een meer wankelende positie van verenigingen, die al het hoofd moeten bieden aan tal van uitdagingen. Volgens het internationaal recht is de mogelijkheid van verenigingen om financiële middelen te vragen, ontvangen en gebruiken een inherente eigenschap van het recht op vrijheid van vereniging. In de speciale procedures en verdragsorganen van de Verenigde Naties wordt regelmatig herhaald dat de toegang tot overheidsfinanciering, inclusief vanuit het buitenland, beschermd is krachtens artikel 22 van het internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten.⁵³ Omdat ze de plicht heeft om de vrijheid van vereniging te faciliteren, moet de staat ook de toegang van verenigingen tot overheidsmiddelen faciliteren, zelfs wanneer die laatste kritische boodschappen uiten.

⁴⁹ France: démocratie en décrochage. *Entraves à l'exercice des libertés associatives et de la liberté de manifester* [Frankrijk: de democratie in verval. Belemmeringen op de uitoefening van de vrijheid van vereniging en de vrijheid van demonstratie.], op. cit. pp. 14-15.

⁵⁰ Persbericht van de Minister-President van de overheid van de Federatie Wallonië-Brussel, Elisabeth Degryse, 14 juli 2026, « Vers la fin du financement indirect des partis politiques en Fédération Wallonie-Bruxelles » [“Naar het einde van de indirecte financiering van politieke partijen in de Federatie Wallonië-Brussel”]. Online beschikbaar op: <https://degryse.cfwb.be/home/communiqués-de-presse/presses/vers-la-fin-du-financement-indirect-des-partis-politiques-en-federation-wallonie-bruxelles.html> [geraadpleegd op 19 juli 2026].

⁵¹ Zie Matthias Sant’Ana, “Le subventionnement public comme outil de fragilisation de la vie associative” [de overheidssubsidie als middel om verenigingen te verzwakken], te vinden in *La Chronique de la Ligue des droits humains*, nr. 214.

⁵² Civil Liberties Union for Europe, *Rule of Law Report 2026, Belgium*, p. 95.

⁵³ Zie met name het verslag van de Speciale Rapporteur van de Verenigde Naties voor de vrijheid van vereniging en de vrijheid van vreedzame vergadering, Algemene Vergadering van de Verenigde Naties, 24 april 2013, A/79/263, §15-18, Artikel 13 van de Verklaring van de Verenigde Naties inzake de mensenrechten. Zie ook: Europees Bureau voor de grondrechten (*Fundamental Rights Agency* - FRA), *Bescherming van de civiele ruimte in de EU*, 2022, p. 43.

De onderdrukking van burgerlijke ongehoorzaamheid in strijd met het internationaal recht

Burgerlijke ongehoorzaamheid is een bijzondere vorm van demonstratie, die bestaat uit een of meerdere handelingen van opzettelijke schending van de wet, omwille van een algemeen belang, publiekelijk en op niet-gewelddadige manier uitgevoerd. Die vier cumulatieve criteria zijn de criteria die door de speciale VN-rapporteur voor milieubeschermers krachtens het Verdrag van Aarhus worden aangehaald. De rapporteur herhaalt regelmatig dat het om een legitieme vorm van actievoeren gaat.⁵⁴ Volgens het internationaal recht wordt burgerlijke ongehoorzaamheid beschermd onder de voorwaarden van de vrijheid van vreedzame vergadering en de vrijheid van meningsuiting. Het is echter interessant om de pogingen om de verenigingsvrijheid te belemmeren nader te bekijken.

© BELGA PHOTO NICOLAS MAETERLINCK (Foto door Nicolas Maeterlinck / Belga Mag / Belga via AFP)

Foto van politie en demonstranten op zaterdag 16 december 2023 tijdens een weekend van collectieve actie, georganiseerd door het burgerlijke ongehoorzaamheidsplatform Code Rood, tegen de luchtvaartsector op de luchthaven van Antwerpen in Deurne. De activisten eisen een einde aan de subsidies voor de sector, een verbod op privéjets en een drastische vermindering van het luchtverkeer.

De Belgische parlementsleden maken er geen geheim van: de activiteiten van het collectief Code Rood, dat aan burgerlijke ongehoorzaamheid doet, behoren tot activiteiten die als “radicaal” en “gevaarlijk” worden beschouwd en kunnen daarom een reden zijn om een verbodsmaatregel op te leggen krachtens de toekomstige Wet Quintin. In Frankrijk werd dezelfde vergelijking gemaakt bij de poging tot ontbinding van de klimaatactiegroep *Soulèvements de la Terre* door de minister van Binnenlandse Zaken, die het collectief verweet te hebben aangezet tot sabotage en het berokkenen van materiële schade; wat door de eerste versie van het Belgische voorontwerp expliciet wordt genoemd.⁵⁵ Hoewel de administratieve rechter het ontbindingsbesluit uiteindelijk heeft vernietigd, konden nadien de verstrekkende gevolgen worden vastgesteld van de criminalisering van burgerlijke ongehoorzaamheid voor het verenigingsleven. Meerdere verenigingen die ervan werden verdacht burgerlijke ongehoorzaamheid aan te moedigen of *Soulèvements de la Terre* te steunen, zij het van dichtbij of van veraf, zagen hun overheids subsidies in twijfel getrokken.⁵⁶ Subsidies werden in het bijzonder ingetrokken of geweigerd in naam van het *Contrat d'engagement républicain* (CER), waarmee verenigingen die overheidsmiddelen aanvragen wordt opgelegd dat ze “geen acties zullen ondernemen of zullen aanzetten tot acties die duidelijk in strijd zijn met de wet”.

⁵⁴ Position paper van Michel Forst, speciale VN-rapporteur voor milieubeschermers krachtens het Verdrag van Aarhus, « Répression par l'État des manifestations et de la désobéissance civile environnementales : une menace majeure pour les droits humains et la démocratie », [De staat onderdrukt demonstraties en burgerlijke milieugehoorzaamheid : een grote bedreiging voor de mensenrechten en de democratie] februari 2024, p.6.

⁵⁵ Zie: *France: démocratie en décrochage. Entraves à l'exercice des libertés associatives et de la liberté de manifester* [Frankrijk: de democratie in verval. Belemmeringen op de uitoefening van de vrijheid van vereniging en de vrijheid van demonstratie.], op. cit., p.57.

⁵⁶ *Ibid*, p. 58.

In de praktijk is burgerlijke ongehoorzaamheid per definitie in strijd met de wet, waardoor verenigingen die die wijze van optreden hanteren, weten dat ze hun leden blootstellen aan juridische sancties. Hoewel de omkadering van burgerlijke ongehoorzaamheid meestal onder de controle van evenredigheid valt die *a posteriori* door het strafrechtelijke systeem wordt uitgeoefend, impliceert het CER wel dat een administratieve controle van de activiteiten van een collectief mogelijk is zelfs voordat overtredingen zijn begaan. Het verplicht op die manier verenigingen van tevoren om niet alleen niet over te gaan tot burgerlijke ongehoorzaamheid, maar ook niet aan te zetten tot burgerlijke ongehoorzaamheid. Tot op heden heeft de administratieve rechter tijdens beroepsprocedures over machtsmisbruik bij beslissingen van intrekking van subsidies om die reden voornamelijk in het voordeel van verenigingen geoordeeld.⁵⁷ Niettemin zou de overheid, na terugfluiting door de rechtbanken, in de verleiding kunnen komen om het CER op meer officieuze manier in te roepen, als chantagemiddel voor het verkrijgen van overheidsfinanciering. Bovendien kunnen de gerechtelijke procedures om de intrekking van subsidies aan te vechten lang en duur zijn en pas veel later tot een herevaluatie leiden, wat op zichzelf al een sterk ontmoedigend effect heeft op verenigingen.

De beperkingen in de toegang tot overheidsfinanciering voor verenigingen die in Vlaanderen beoogd worden, brengen gelijkaardige risico's met zich mee. De beslissing van de Vlaamse overheid in november 2025 om de subsidies van zes verenigingen te annuleren of verminderen is op dat vlak duidelijk: het is niet enkel Code Rood dat geïsoleerd wordt, maar alle verenigingen die ervan worden verdacht de beweging te steunen. Met haar actieplan tegen radicalisering kan de gelijkstelling van burgerlijke ongehoorzaamheid aan "gewelddadig terrorisme" nog zwaardere gevolgen hebben voor verenigingen, die niet alleen geconfronteerd kunnen worden met zelfcensuur maar ook met de uitsluiting van bewegingen die die handelswijze hanteren. Burgerlijke ongehoorzaamheid is nochtans beschermd door het internationaal recht en de staat is verplicht om dat recht te eerbiedigen en te beschermen. De bestraffende maatregelen, inclusief de financiële, die dat recht op een preventieve wijze ontzeggen – zonder de omstandigheden waarin ze werden uitgeoefend te bekijken noch de bovengenoemde criteria na te leven – gaan dus in tegen het internationaal recht.

Het voorontwerp van de Wet Quintin, gezien het erg brede begrip van wat als "steun" kan worden gezien aan acties die voortkomen uit burgerlijke ongehoorzaamheid, geeft ook aanleiding tot bezorgdheid. Zouden de verenigingen die via sociale media informatie over acties van burgerlijke ongehoorzaamheid delen, of verenigingen die activiteiten organiseren om deze acties juridisch te observeren zich zorgen moeten maken omdat ze logistieke steun hebben geleverd aan collectieven die aan burgerlijke ongehoorzaamheid doen, zelfs wanneer ze zelf niet hebben deelgenomen aan die acties?

⁵⁷ Zie in het bijzonder Tribunal administratif de Poitiers [de administratieve rechtbank van Poitiers], 30 november 2023, *Préfet de la Vienne*, nrs. 2202694, 2202695, en Tribunal administratif de Lyon [de administratieve rechtbank van Lyon], 2 juni 2026, *Action Justice Climat Lyon*, nr. 2400786.

5. De geleidelijke afbouw van ruimte voor dialoog

Het geheel van de genoemde beperkingen op de vrijheid van vereniging toont een duidelijk klimaat van wantrouwen tussen de overheid en het maatschappelijk middenveld, dat zich vertaalt in een inkrimping van ruimte voor dialoog met de overheid. Volgens het hoofdstuk over België in het recentste jaarverslag (2026) van de Europese Commissie over de rechtsstaat, staat: “over het algemeen blijven belanghebbenden mogelijkheden hebben om deel te nemen aan de [openbare] beleidsvorming”.⁵⁸ Hoewel het debat met de uitvoerende macht steeds kleiner wordt, wordt het maatschappelijk middenveld regelmatig geraadpleegd, in het bijzonder op het niveau van de Kamer van volksvertegenwoordigers. In het verslag van 2024 over de situatie van organisaties van mensenrechtenverdedigers, stelt het FIRM vast dat een meerderheid van de geraadpleegde organisaties een gebrek aan verandering noch een verbetering van de deelname aan de openbare beleidsvorming vaststelde.⁵⁹

Desondanks wordt er in het verslag gewezen op de moeilijkheden van bepaalde organisaties die, zelfs wanneer ze geraadpleegd worden, “het gevoel [hebben] dat hun suggesties zelden worden overwogen”.⁶⁰ Dat gevoel werd ook aangehaald door de Franse verenigingen die door het Waarnemingscentrum werden ondervraagd in 2025. Zij verweten de overheid ervan geen waarborgen te bieden op het proces van effectieve raadpleging en wezen op een ongelijke behandeling van hun bijdragen naar gelang het onderwerp en de actoren. In beide landen worden de organisaties die zich verzetten tegen publieke besluitvormers over kwesties die raken aan de openbare vrijheden zelden gehoord.

Die tendens illustreert de defensieve houding van de overheden, die zich steeds meer afsluiten van kritiek. Het recht op inspraak, gewaarborgd door het internationaal⁶¹ en het Europees⁶² recht, veronderstelt echter dat de rol en de legitimiteit van organisaties van het maatschappelijk middenveld daadwerkelijk worden erkend en dat hun adviezen en perspectieven ernstig worden genomen, inclusief wanneer die ingaan tegen het openbare beleid.⁶³ Die erkenning is een belangrijke voorwaarde voor het herstel van de sociale dialoog en een onmisbaar onderdeel van een participatieve democratie.⁶⁴

⁵⁸ Europese Commissie, verslag over de rechtsstaat 2026, landenhoofdstuk over de situatie op het gebied van de rechtsstaat in België, SWD(2026) 901, final, p. 17.

⁵⁹ FIRM (2024), *Ruimte voor mensenrechtenverdedigers in België*. De situatie van mensenrechtenorganisaties - 2022/2023, p. 47.

⁶⁰ *Ibid*, p. 61.

⁶¹ Artikel 25 van het internationaal verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten.

⁶² Artikelen 10 §3 en 11 van het Verdrag betreffende de Europese Unie; zie ook aanbeveling (EU) 2023/2836 van de Europese Commissie van 12 december 2023 over de bevordering van de betrokkenheid van burgers en organisaties uit het maatschappelijk middenveld in het proces van beleidsvorming en over hun effectieve deelname aan dat proces.

⁶³ Zie het verslag van de Hoge Commissaris van de Verenigde Naties voor de mensenrechten over de ruimte voor het maatschappelijk middenveld, 1 september 2026 A/HRC/63/53.

⁶⁴ Zie Strategie van de Europese Unie voor het maatschappelijk middenveld, november 2025.

6. Conclusies en aanbevelingen

Uit de analyse van de beperkingen op de vrijheid van vereniging in België en Frankrijk blijkt dat de democratische verworvenheden steeds verder worden verzwakt. Hoewel de institutionele contexten en de politieke, juridische en financiële instrumenten uiteenlopen, lijkt eenzelfde dynamiek van toepassing te zijn. Het gaat om een geleidelijke inkrimping van de civiele ruimte, gekenmerkt door toenemende argwaan ten opzichte van organisaties uit het maatschappelijk middenveld, het in vraag stellen van de legitimiteit van hun handelswijze en een versterking van controlemechanismen tegen hen. Die evoluties dragen ook bij aan een klimaat van onzekerheid, wat een rechtstreekse impact heeft op verenigingen en zelfcensuur in de hand werkt. Uit angst om blootgesteld te worden aan campagnes die hen in diskrediet brengen, het doelwit te worden van administratieve sancties of financiering te verliezen, kunnen sommige verenigingen zich gedwongen voelen om hun standpunten af te zwakken of zelfs om bepaalde acties op te geven. Door die bedreigingen moeten organisaties ook tijd en middelen inzetten die normaal worden ingezet om hun taken uit te voeren.

De ervaring in Frankrijk vormt in dit opzicht een waarschuwing waar België lessen uit zou moeten trekken. Terwijl de Belgische overheid bepaalde maatregelen verantwoordt door te verwijzen naar gelijkaardige systemen uit de buurlanden, toont het onderzoek uit Frankrijk van het Waarnemingscentrum en de *Ligue des droits de L'Homme* een alarmerende vaststelling over de nadelige gevolgen van dat beleid op het geheel van het maatschappelijk middenveld en de kwaliteit van het democratisch debat. Die toestroom van beperkingen is bijzonder zorgwekkend, zeker nu elke overheid in buitenlandse precedentes een vorm van legitimatie ziet voor nieuwe inperkingen van de vrijheid van vereniging. Dat fenomeen is op internationale schaal al waargenomen met de overname van Russische wetgeving over “buitenlandse agenten” door verschillende landen, waaronder Georgië en Kirgizië, maar ook Hongarije en Nicaragua.⁶⁵

België bevindt zich momenteel op een kantelpunt en kan nog steeds van koers veranderen om aan het internationaal recht te voldoen. Om deze tendens tegen te gaan, moeten de Belgische autoriteiten erkennen dat de vrijheid van vereniging een cruciale rol speelt in de werking van een democratie en een essentiële voorwaarde vormt voor de uitvoering van tal van andere fundamentele vrijheden.⁶⁶ Zoals ook het Europees Hof voor de Rechten van de Mens heeft opgemerkt: “de toestand van de democratie [in een land] kan worden gemeten aan de wijze waarop nationale wetgeving die vrijheid verankert en hoe de autoriteiten die toepassen in de praktijk”.⁶⁷ Het lijkt dan ook van essentieel belang om opnieuw te bevestigen dat de onafhankelijkheid van verenigingen, hun vermogen om de overheid ter verantwoording te roepen en hun effectieve deelname aan het publieke debat geen privileges zijn, maar essentiële voorwaarden voor een goede werking van de rechtsstaat.

Aanbevelingen

Aan de Belgische autoriteiten:

- Onder alle omstandigheden het recht op vrijheid van meningsuiting en vereniging van mensenrechtenverdedigers waarborgen, zoals erkend in artikelen 19 en 22 van het Internationaal Verdrag inzake burgerrechten en politieke rechten en in artikelen 10 en 11 van het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens;

⁶⁵ Zie het Dossier de l'Observatoire pour la protection des défenseurs des droits humains [het dossier van het Waarnemingscentrum voor de bescherming van de mensenrechtenverdedigers] van 21 november 2021, “laws against “foreign agents”: the multi-functional tool of authoritarian regimes” [Wetten tegen “buitenlandse agenten”: het multifunctionele instrument van autoritaire regimes]. Online beschikbaar via: <https://www.fidh.org/en/issues/business-human-rights-environment/laws-against-foreign-agents-the-multi-functional-tool-of> [geraadpleegd op 23 juli 2026].

⁶⁶ Gezamenlijke richtsnoeren over de vrijheid van vereniging aangenomen door de Commissie van Venetië tijdens haar 101e plenaire zitting (Venetië, 12-13 december 2014), §8.

⁶⁷ EHRM, GC, 17 februari 2004, Gorzelik e.a./Polen, nr. 44158/98, §88.

- Zich onthouden van het verspreiden van stigmatiserende verklaringen over verenigingen, collectieven en mensenrechtenverdedigers, en vijandige en lasterlijke boodschappen aan hen gericht veroordelen, inclusief wanneer die door niet-overheidsactoren worden verspreid;
- Het voorontwerp van de Wet betreffende het administratief verbod op de activiteiten van rechtspersonen, vennootschappen zonder rechtspersoonlijkheid, en feitelijke verenigingen of groeperingen die een ernstige en actuele bedreiging vormen voor de nationale veiligheid intrekken zodat maatregelen tot een verbod van activiteiten enkel kunnen worden uitgesproken door een rechterlijke instantie;
- De bepalingen die afbreuk doen aan de vrijheid van vereniging schrappen uit het Vlaamse actieplan ter preventie van gewelddadige radicalisering, extremisme en terrorisme en uit het voorontwerp van decreet ter wijziging van de Vlaamse Codex Overheidsfinanciering ter uitvoering van dat plan;
- Het voorontwerp van decreet betreffende subsidievoorwaarden voor permanente educatie, jeugdorganisaties en patrimoniumbibliotheken in de Federatie Wallonië-Brussel intrekken;
- De uitoefening van de vrijheid van vereniging faciliteren aan de hand van gepaste, uitvoerbare en niet-discriminerende overheidsfinanciering en door alle wettelijke of administratieve beperkingen op de toegang tot financiële middelen te schrappen;
- Erkennen dat vreedzame burgerlijke ongehoorzaamheid een legitieme werkwijze is die dezelfde waarborgen geniet als andere vormen van vergadering, de bescherming ervan garanderen krachtens de vrijheid van vreedzame vergadering en erop toezien dat iedere opgelegde beperking tot een minimum wordt herleid, strikt wordt gecontroleerd en het internationaal recht eerbiedigt, overeenkomstig de aanbevelingen van de speciale VN-rapporteur voor milieubeschermers krachtens het Verdrag van Aarhus;
- De effectieve participatie van intermediaire en middenveldorganisaties aan de ontwikkeling, uitvoering en evaluatie van overheidsbeleid waarborgen, inclusief op het gebied van de kerntaken van de staat, door de voorwaarden te scheppen voor een gestructureerde institutionele dialoog en een gelijke toegang tot overleg, in overeenstemming met het internationale en Europese recht en met de verplichtingen van de EU-lidstaten die voortvloeien uit de nieuwe Europese strategie voor het maatschappelijk middenveld, die in november 2025 werd aangenomen;
- Zorgen voor een effectieve opvolging van de aanbevelingen van onafhankelijke adviesorganen, zoals het Federaal Instituut voor de bescherming en de bevordering van de Rechten van de Mens, en deze instanties de nodige onafhankelijkheid en middelen bieden om hun taken uit te voeren.

Aan de internationale actoren:

Aan de Verenigde Naties:

- De inkrimping van de civiele ruimte in België opnemen in haar prioriteiten en, in het bijzonder, de situatie van mensenrechtenbeschermers en de ontwikkelingen in verband met de eerbiediging van de vrijheid van vereniging opvolgen, zodat kan worden ingegrepen bij iedere achteruitgang via officiële verklaringen, communicaties of aanbevelingen aan de Belgische overheid;
- Met betrekking tot de bijzondere procedures⁶⁸, de beperkingen van de vrijheid van vereniging in België opnemen in de toekomstige verslagen, in het bijzonder de thematische verslagen en het jaarverslag van de Mensenrechtenraad van de Verenigde Naties; en informatie inwinnen bij de Belgische autoriteiten wanneer bezorgdheden worden aangekaart en, indien nodig, mededelingen richten aan de overheid over maatregelen die de vrijheid van vereniging onevenredig beperken of die het werk van mensenrechtenverdedigers vermoeilijken.

⁶⁸ In het bijzonder de speciale VN-rapporteur voor de vrijheid van vereniging en de vrijheid van vreedzame vergadering, de speciale VN-rapporteur voor de situatie van mensenrechtenverdedigers en de speciale VN-rapporteur voor milieubeschermers krachtens het Verdrag van Aarhus, naast ook de speciale VN-rapporteur voor de vrijheid van mening en de vrijheid van meningsuiting en de speciale VN-rapporteur voor de bevordering en de bescherming van de mensenrechten en de fundamentele vrijheden in de strijd tegen terreur.

Aan de Europese Unie:

- De inkrimping van de civiele ruimte in België opvolgen en de Belgische autoriteiten ter verantwoording roepen over de beperkingen van de vrijheid van vereniging in het kader van de bilaterale akkoorden en multilaterale fora, op basis van informatie bekomen door overheids- en niet-overheidsorganisaties die grondrechten beschermen;
- Toezien op de tenuitvoerlegging van de Europese strategie voor het maatschappelijk middenveld, in het bijzonder van de verbintenissen inzake versterking van de deelname, de ondersteuning en de bescherming van het maatschappelijk middenveld in de EU, en het ondersteunen van de tenuitvoerlegging van een beschermingsmechanisme voor mensenrechtenbeschermers volgens het model van haar extern beleid;
- Bijdragen tot het waarborgen van steun, inclusief financiële steun, aan het maatschappelijk middenveld, door toe te zien dat het over voldoende middelen beschikt in het kader van de onderhandelingen over het nieuw meerjarig financieel kader van de EU (2028-2034), met name door een ambitieus budget uit te trekken voor het luik Burgers, Gelijkheid, Rechten en Waarden (*Citizens, Equality, Rights and Values - CERV*) en door te verzekeren dat organisaties uit het maatschappelijk middenveld in functie van hun handelswijze geen belemmeringen tot toegang tot Europese middelen ondervinden;
- In het bijzonder gericht aan:
 - **De Europese Commissie:**
 - De verenigbaarheid van de Belgische wetgeving en praktijken aangaande de vrijheid van vereniging met het Europees recht onderzoeken, in het bijzonder met artikel 2 van het Verdrag betreffende de Europese Unie (VEU) en het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie. Wanneer een onverenigbaarheid zou worden vastgesteld, een inbreukprocedure tegen België opzetten krachtens artikel 258 van het Verdrag betreffende de werking van de EU;
 - De inkrimping van de civiele ruimte in België opvolgen. De naleving van aanbevelingen uit het jaarverslag over de rechtsstaat door nationale autoriteiten opvolgen, alsook passende maatregelen nemen wanneer de aanbevelingen niet worden nageleefd door de staat;
 - De **Raad van de Europese Unie en haar roulerend voorzitterschap**: de inkrimping van de civiele ruimte in Europa, met inbegrip van België, opnemen als een van haar prioriteiten en het op de agenda plaatsen van de groep grondrechten, burgerrechten en vrij verkeer van personen (FREMP) en de Raad Algemene Zaken (RAZ) in het kader van de jaarlijkse gesprekken over de rechtsstaat en de debatten over de tenuitvoerlegging van de Europese strategie voor het maatschappelijk middenveld, en het goedkeuren van een verklaring, of conclusies, over de inkrimping van de civiele ruimte en de aanslagen op mensenrechten- en milieubeschermers in de EU.
 - Het **Europees Parlement**: de illegale beperkingen en de inkrimping van de civiele ruimte afkeuren in het kader van de parlementaire debatten en de toekomstige verslagen over het onderwerp, zoals het jaarverslag over de rechtsstaat in de EU en het verslag over de grondrechten in de EU, met het oog op een goedkeuring van een resolutie tijdens een plenaire vergadering.

De feiten vaststellen

Onderzoeks- en procesobservatiemissies – Door middel van uiteenlopende activiteiten, van het sturen van waarnemers naar rechtszaken tot het organiseren van internationale onderzoeksmissies, heeft FIDH strenge en onpartijdige procedures ontwikkeld om de feiten en verantwoordelijkheden vast te stellen.

De deskundigen die ter plaatse worden ingezet, stellen hun tijd op vrijwillige basis ter beschikking van FIDH.

FIDH heeft de afgelopen 25 jaar meer dan 1.500 missies uitgevoerd in ruim 100 landen. Deze activiteiten versterken de waarschuwings- en belangenbehartigingscampagnes van FIDH.

Het maatschappelijk middenveld ondersteunen

Opleidingen en uitwisselingen – FIDH organiseert talrijke activiteiten in samenwerking met haar lidorganisaties, in de landen waar deze gevestigd zijn. Het hoofddoel is de invloed en de capaciteit van mensenrechtenactivisten te versterken om veranderingen op lokaal niveau te bevorderen.

De internationale gemeenschap mobiliseren

Permanente belangenbehartiging bij intergouvernementele organisaties – FIDH ondersteunt haar lidorganisaties en lokale partners bij hun inspanningen bij intergouvernementele organisaties. FIDH vestigt de aandacht van internationale instanties op mensenrechtenschendingen en brengt individuele zaken onder hun aandacht.

FIDH neemt ook deel aan de ontwikkeling van internationale rechtsinstrumenten.

Informeren en rapporteren

De publieke opinie mobiliseren – FIDH informeert en mobiliseert de publieke opinie. Persberichten, persconferenties, open brieven aan overheden, missieverslagen, dringende oproepen, petitie, campagnes, de website... FIDH maakt ten volle gebruik van alle communicatiemiddelen om mensen bewust te maken van mensenrechtenschendingen.

17 passage de la Main-d'Or - 75011 Paris - France

TEL.: + 33 1 43 55 25 18 / www.fidh.org

De Wereldorganisatie tegen Foltering (OMCT) werd opgericht in 1985. De organisatie zet zich in voor en door het SOS-Torture-netwerk, een internationale coalitie van meer dan 200 niet-gouvernementele organisaties. Dit netwerk bestrijdt foltering, standrechtelijke executies, gedwongen verdwijningen, willekeurige detenties en alle andere vormen van wrede, onmenselijke of vernederende behandeling of bestraffing wereldwijd. Daarnaast zet het zich in voor de bescherming van mensenrechtenverdedigers.

Slachtoffers bijstaan en ondersteunen

OMCT ondersteunt slachtoffers van foltering bij het verkrijgen van gerechtigheid en herstel, waaronder revalidatie. Deze ondersteuning omvat dringende juridische, medische en sociale bijstand, het indienen van klachten bij regionale en internationale mensenrechtenmechanismen en dringende interventies. OMCT besteedt bijzondere aandacht aan bepaalde categorieën slachtoffers, zoals vrouwen en kinderen.

Foltering voorkomen en straffeloosheid bestrijden

Samen met haar lokale partners pleit OMCT voor de daadwerkelijke toepassing van internationale normen ter bestrijding van foltering in de praktijk. OMCT zet zich ook in voor een optimaal gebruik van internationale mensenrechtenmechanismen, met name het VN-Comité tegen Foltering, om de doeltreffendheid ervan te vergroten.

Mensenrechtenverdedigers beschermen

Mensen die mensenrechten verdedigen en foltering bestrijden, worden vaak bedreigd. Daarom staat hun bescherming centraal in de missie van OMCT. Dit gebeurt door middel van waarschuwingen, preventieve activiteiten, belangenbehartiging, bewustmakingsinitiatieven en rechtstreekse ondersteuning.

Organisaties ter plaatse begeleiden en versterken

OMCT biedt haar leden de instrumenten en diensten die zij nodig hebben om hun werkzaamheden uit te voeren en hun capaciteit en doeltreffendheid in de strijd tegen foltering te versterken. De aanwezigheid van OMCT in Tunesië maakt deel uit van haar engagement om het maatschappelijk middenveld te ondersteunen bij de overgang naar een rechtsstaat en de eerbiediging van het absolute verbod op foltering.

8 rue du Vieux-Billard - PO Box 21 - CH-1211 Geneva 8 - Switzerland

TEL: +41 22 809 49 39 / www.omct.org

THE OBSERVATORY

Activiteiten van het Observatorium

Het Observatorium is een actieprogramma dat gebaseerd is op de overtuiging dat het versterken van de samenwerking en de solidariteit met mensenrechtenverdedigers en hun organisaties bijdraagt aan het doorbreken van het isolement waarin zij verkeren. Het is tevens gebaseerd op de vaststelling dat er een absolute noodzaak bestaat voor een systematische reactie van ngo's en de internationale gemeenschap op de onderdrukking waarvan mensenrechtenverdedigers het slachtoffer zijn.

In die zin heeft het Observatorium zich ten doel gesteld om het volgende op te zetten:

- > een systeem voor het systematisch waarschuwen van de internationale gemeenschap over gevallen van intimidatie en onderdrukking van verdedigers van mensenrechten en fundamentele vrijheden, met name wanneer deze een dringende interventie vereisen;
- > gerechtelijk toezicht op de processen en, indien nodig, directe juridische bijstand;
- > internationale onderzoeks- en solidariteitsmissies;
- > zo concreet mogelijke, op maat gesneden hulp, met inbegrip van materiële bijstand, om de veiligheid te waarborgen van mensenrechtenverdedigers die het slachtoffer zijn van ernstige schendingen;
- > het opstellen, publiceren en internationaal verspreiden van rapporten over schendingen van de rechten en vrijheden van personen of hun organisaties die zich inzetten voor de mensenrechten over de hele wereld;
- > aanhoudende inspanningen bij de Verenigde Naties, met name bij de Speciale Vertegenwoordiger van de Secretaris-Generaal voor mensenrechtenverdedigers en, indien nodig, bij de rapporteurs en thematische en geografische werkgroepen;
- > mobilisatie bij andere regionale en internationale intergouvernementele organisaties, zoals de Organisatie van Amerikaanse Staten (OAS), de Afrikaanse Unie (AU), de Europese Unie (EU), de Organisatie voor Veiligheid en Samenwerking in Europa (OVSE), de Raad van Europa, de Internationale Organisatie van de Francophonie (OIF), het Gemenebest, de Liga van Arabische Staten en de Internationale Arbeidsorganisatie (IAO).

De activiteiten van het Observatorium zijn gebaseerd op overleg en samenwerking met nationale, regionale en internationale niet-gouvernementele organisaties.

Omwille van de doeltreffendheid heeft het Observatorium besloten flexibel te zijn bij het beoordelen van de ontvankelijkheid van de zaken die aan het Observatorium worden voorgelegd, op basis van de „operationele definitie” die door de FIDH en de OMCT is aangenomen: „Iedere persoon die het risico loopt of het slachtoffer is van represailles, intimidatie of schendingen vanwege zijn of haar inzet, in overeenstemming met de internationale instrumenten ter bescherming van de mensenrechten, individueel of in samenwerking met anderen, ten behoeve van de bevordering en de tenuitvoerlegging van de rechten die zijn erkend in de Universele Verklaring van de Rechten van de Mens en gewaarborgd door de diverse internationale instrumenten”.

Ter ondersteuning van zijn waarschuwings- en mobilisatieactiviteiten beschikt het Observatorium over een communicatiesysteem voor mensenrechtenverdedigers die in gevaar zijn.

Dit systeem, de „Noodlijn” genaamd, is bereikbaar via:

E-MAIL: alert@observatoryfordefenders.org

OMCT TEL: + 41 22 809 49 39

FIDH TEL: + 33 1 43 55 25 18

Ligue des Droits Humains

Al meer dan 100 jaar strijdt de Ligue des droits humains (LDH), volledig onafhankelijk van de politieke macht, tegen schendingen van de grondrechten in België. Als tegenwicht houdt de LDH toezicht, informeert zij en spreekt zij de overheid en de burger(s) aan om situaties te verhelpen die de grondrechten schenden.

De LDH bevordert de beginselen van gelijkheid, vrijheid en solidariteit, evenals de grondrechten van alle mensen, volwassenen en kinderen, in België. Zij komt actief op voor de toegang van iedereen tot een rechtvaardige rechtspraak, onderwijs, werk... en een waardig leven. Daarbij baseert zij zich altijd op wetteksten die door de Belgische staat zijn ondertekend en geratificeerd en dus bindend zijn (zoals het Europees Verdrag voor de Rechten van de Mens, het Handvest van de grondrechten van de Europese Unie of het Verdrag inzake de rechten van het kind).

Als erkende vereniging voor permanente vorming (sinds 2007) maakt zij een zo breed mogelijk publiek bewust van maatschappelijke vraagstukken op het gebied van de mensenrechten, met het oog op emancipatie. De LDH wil zo iedereen de middelen geven om kritische en verantwoordelijke burgers te worden.

Deze doelstellingen worden verwezenlijkt door middel van acties (demonstraties, rechtszaken...), activiteiten (conferenties, debatten, opleidingen, evenementen...) en voorlichtingsmateriaal over mensenrechten (La Chronique, brochures, studies, analyses...).

Ligue des Droits Humains

Boulevard Léopold II 53, 1080 Molenbeek-Saint-Jean, Belgique

E-mail: ldh@liguedh.be

<https://www.liguedh.be/>

https://www.instagram.com/ligue_des_droits_humains/

Liga voor Mensenrechten

De Liga voor Mensenrechten is een vereniging zonder winstoogmerk die de mensenrechten in Vlaanderen en België bevordert en beschermt. Ze zet zich in om het bewustzijn rond mensenrechten te vergroten, documenteert schendingen en pleit voor wetten en beleidsmaatregelen die de fundamentele rechten en vrijheden respecteren en versterken. De organisatie streeft er ook naar burgers de middelen te geven om hun rechten te verdedigen en een samenleving te bevorderen die gebaseerd is op gelijkheid, waardigheid, vrijheid en rechtvaardigheid.

Liga voor Mensenrechten

Leopold II laan 53

1080 Sint-Jans-Molenbeek

E-mail: info@mensenrechten.be

<https://mensenrechten.be/>

<https://www.instagram.com/ligamensenrechten/>

Meikyōken toe